

بلوچي گيدي كسه "چاڪر چارچم": يڪ چشائڪي واڻشته

پروفيسر ڏاڪٽر عبدالعليم صادق

ڏاڪٽر يڪٽر بلوچستان اسٽڊي سينٽر، جامعہ بلوچستان، ڪوئٽہ

ڏاڪٽر منظور بلوچ

ليڪچرر، شعبہ براہوئي، جامعہ بلوچستان، ڪوئٽہ

مير بلوچ خان

ليڪچرر بلوچي، گورنمنٽ ڏگري ڪاليج، گوادر

Abstract

The research work on Balochi folk stories have been started from the establishment of the Balochi academy Quetta. The Balochi academy compiled a series of books on Balochi folk stories by different compilers and researchers e.g. Mir Aqil Khan Mengal, Mir Mehmood Khan Marri, and Malik Muhammad Panah etc.

Similarly, a project has been started by the Department of Balochi; University of Balochistan Quetta to compile the Balochi Folk stories and three books were compiled by Dr.Saboor Baloch, Rahim Bakhsh Mehr, and A.R.Dad.

This paper focuses on the critical study of the Balochi folk story "Chakar-e-Char Cham" and studied that what can a reader observe and learnt lesson from this story.

گچین لبز: پولیٹیکل آفیسر، کھوڑ، ردء بند، نوبت، باریک، دودمان، حیل کنگ، رماہینگ، چنگ ء نر آرگ

واجہ لانگ ورتھ ڈیمز ء بلوچی گیدی کسہانی ردء بند دا تگیس کتاب "A TEXT BOOK OF

BALUCHI LANGUAGE" سے بہرانی تہادومی بہرء باز من ارزشت دیگ بوتگ۔

"گیدی کسہان ء چہ نچاں پیش ڈیرہ غازی خان ء تاسینتگیس یک انگریز پولیٹیکل آفیسر واجہ لانگ

ور تھ ڈیمز ء ماں رومن کھوڑ ء سن 1907 ء ء نوشتہ کرتگ۔ پدانوک ترین دور ء نوبت ء ملک محمد

پناہ ء بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ء حاترا ہے کتاب بلوچی ء استیں کھوڑ ء تہا بدل کرت۔ نوں اے کتاب

بلوچی گیدی کسہانی اولی ء نکی کتاب زانگ ء لیگ بیت۔" (بلوچ، 2007)

گیدی کسہانی تاں اے وہداں 9 ٹوپیں کتاب چہ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ء نیمگا وہد و ہد ء سر اشنگ ء تالان

بوتگ انت۔ اے گیدی کسہ پیر ء کماشانی سینگانی اندر ء نقش ء آزر بوتگ انت۔ بازیں وہد ء نوبت گوزگ ء پد

ندکار ء وانندگ ء زانندگاں ایشان ء نبشتہ کرتگ ء کتابی درو شم ء دیما شہارگ ء جہد و کوششت کرتگ۔ (بلوچ،

2007)

چہ ایشی ء پد جامعہ بلوچستان کوئٹہ ء شعبہ بلوچی ء ہائیر ایجوکیشن کمیشن اسلام آباد ء نیمگا گیدی کسہانی

دو کتاب چاپ ء شنگ کرنگت۔ ”قصہ ہلاس نہ بیت“ ء ردء بند دیوک شعبہ بلوچی ء استاد اے آرداد انت۔

وہدیکہ ہے درگت ء دومی کتاب ”گوہر قیمتی“ انت کہ ایشی ء ردء بند کار شعبہ بلوچی ء استاد رحیم بخش مہر انت۔

دوئیں کتاب سال 2012 ء چاپ ء شنگ کنگ بوتگ انت۔ وہدیکہ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ء سال 2015 ء بنداتی

مایانی تہاوتی ربیدگان ء بر جاہ داراں ء گیدی کسہانی یک بے کسائیں مز نیں کتاب ء ”بادشاہ حد اوندوت

آت“ ء نام ء شنگ ء تالان کرتگ، ایشی ء ردء بند دیوک واجہ ”شے رگام“ انت کہ واجہ وتی در شاندا ب ء

اپروچ ء سوب ء ماں بلوچی لبز انکی دنیا ء سک نامد ار انت۔

اگاں کہ بلوچی ۽ گیدی کسہانی اے لبز انکی مڈی ادارتی سند ۽ شنگ ۽ تالان کنگ بوٹگ انت، بلینے ایشانی تہا کسہ ۽ را "فوک لور" ۽ میاں استمانی معیار ۽ رد اگیشنگ نہ بوٹگ۔ چہ ایشی ۽ ابید اے رد ۽ بند دیوک مزن وانند کار ۽ زانند گیس ۽ لبز انکی دنیا ۽ باز نامدار انت، بلینے ایشانی تہا کسہ گیدی کسہانی تک ۽ گوں جوانی ۽ زانتکار نہ انت۔ اے ذراہیں کتابانی تہا اے کسہانی سیادی است انت؟ کجام کسہ ۽ چہ کجام ویل یا واقعہ کسہ گو شوکانی ردی ۽ چہ ہوار کنگ بوٹگ؟ ایشی ۽ ہوار دگہ بازیں نکتہ ۽ بنگپانی سرا گوں سرجمی ۽ پٹ ۽ پول ۽ گزراست انت۔ البت ایشانی تہا یک کسہ ۽ واقعات کمیں اختلاف ۽ ابید جتائیں رنگ دروشم ۽ داریت۔ اے کسہ زیات "چاکر چارچم" چارچم دارو کمیں چاکر ۽ نام ۽ سک نامدار انت ۽ بازیں کتابانی تہا اے کسہ است انت۔ اے کسہ ۽ ارزشت ماں بلوچ چاکر ۽ ایش انت کہ کسہ ہمک چاکر ۽ زہگانی تہا نامدار انت۔ کسہ ۽ اندر ۽ "چاکر چارچم" یک انچیں کارستے کہ کہول ۽ ایک جن ۽ ۽ شرس دیم پہ دیم انت۔ اگاں کہ جن باطقت ۽ جو ہر دارو کمیں مہلونک ۽ بلینے "چاکر چارچم" ایشی ۽ ہلاس کنگ ۽ پرورش دیگ ۽ سوب مند جوڑ بیت۔

یک کہولے ۽ ہپت زہگ ودی بنت، بلینے جنک زہگ بچ ودی نہ بیت۔ کہول ۽ زبول جنکیں زہگ ۽ کمی یا نیستی ۽ سک مارایت۔ آشیراں و ہدیکہ گندیت ۽ لوٹ کنت کہ ارمان آئی ۽ شیر درد شمس چنکے ودی بوتین۔ اناگت ۽ یک روچے یک نوک ودی بوتگیں زہگے گوانزگ ۽ تہا گندگ بیت۔ ایشی ۽ دراہیں کہول وتی لیکیت بلینے ہے لوگ ۽ دراہیں پس، مال ۽ ابند گہ مال ۽ مڈی کمتر بو اں بنت۔ نوں کہول ۽ مردمان ۽ پریشانی بیت کہ اے نقص ۽ تاوان ۽ سوب درگیجگ ۽ شوہازگ بہ بیت۔ یک روچے یک بچکے گندیت کہ یک مردمے شپ ۽ ہننگام ۽ پادکیت، مال، مڈی ۽ دان ۽ برنجاں نوش کنت۔ ہے بچک سہب ۽ مہلد کہول ۽ دراہیں مردماں ۽ چہ اے راز ۽ معلومدار کنت۔

بلئے کھول ء مردماں ء اے گپ باور نہ کنت۔ گڑا اے بچک چہ کھول ءوتا جتا کنت۔ اے نیمگ ء جن یا جاتوگ کھول ء مال، مڈی ءدان ء برنجاں ہلاس کنگا پد کھول ء مردماں چیر چیر وکائی ء ہم وراں کنت۔ گڈی ء ہے انتظار ء بیت کہ کجام یک روچے ء ”چاکر چارچم ء“ ہم بہ وارت۔ وہدیکہ چاکر وتی مردمانی احوال پُرسی ء وارت بیت تہ جاتوگ آئی ء زند ء گوں بیت پد ایک مزین جنگ ء چوپے ء پد ”چاکر چارچم“ جاتوگ ء جنگ ء گشگ ء سوب مند بیت۔ (مری، 1971)

ہے گیدی کسہ گیدی کسہانی، پپتی کتاب ء تہا ”چاکر چارچم“ ء سر حال ء چوش نبشتہ انت۔ است ات چار براس، مسترین ء نام چاکر ات کہ آئی ء چارچم اتنت، آئی ء پس ء چہ اے امروز ء سپر کرت۔ ماس ء دومی آروس کرت، آیانی پتو سکین ثرند طبیعت ء ضدی یے استا۔ چاریں براس چہ گس ء جست ء دگہ نیمگے ء شنت انت چیزے وداں پد (آیانی ماس ء چہ دومی مرد ء) دگہ جنکے ودی نوت۔ (مینگل، 1973)

کسہ ء اے بہر (ورژن) ء حاصیں کر دو وچماں ء چہ زیات چم دارو کیں ”چاکر چارچم“ ء کسہ انت۔ اے کتاب ء براسانی گہار جاتوگے نیت۔ بلکنہ گہار وہدیکہ رُ دیت ء مزن بیت گڑا براسانی کمی ء مارایت رند ء آئی ماس، آئی ء برابر اسانی بارو اسر پدی ء معلومداری دنت، پدا گڑا گہار وتی براسانی شوہازگ ء در کپیت، غیر فطری طاقتانی ذریعہ ء تاں وتی براساں سر بیت بلئے او دا آگوں یک جاتوگرے (ڈائن) دو چار کپیت۔ پدا گوں جاتوگ ء مڑائی ہم کنت۔

وہدیکہ چہ ایشی ء پیسر ڈنیز نامی کسہ ء تہا حاصیں کارست ء نام چاکر نہ انت۔ بلکنہ بامرد (ہیرو) بے نام انت ء ڈائن ء کارست گوہار نیگ انت، کسہ یک رندے پدانوک ودی بوتگیں جن یا جاتوگ ء دروشم ء ہواری ء پد شعبہ بلوچی ء شنگ و تالان کر تگیں کسہی کتاب ”قصہ ہلاس نہ بیت“ ء چوش نبشتہ انت۔

یک کہولے ءتہ چارزہگ ودی بوتنت، کہ ایشانی تہایک جنکے ات۔ یک روچے مرد ءجن پہ یک کارے ءحাত্রا دگہ جہے شنتنت اماں وتی ءرادکارداروتی ہے نوک ودی بوتنگیں زہگ ءخیال داری ءباروارمانشت کت۔ مولد ءہے پنت ءشون ءوہداں پگر دگہ نیمگے ءت۔ وتی ایندگہ کاراں چے چٹ ات ءزہگ ءبارواپگر کنگالگت۔ آگوں وتا ءنرند گالگت کہ مناہچ یات نہ بیت کہ واجہ ءبی بی وہدیکہ گس ءآہت انت، آیاں مناچے پنت ءنصحت کت۔

ہے وہداں یکے ءدرائینیت، دو سیر شکر دو سیر آرت ءدوسیر روگن ءحلوہ جوڑ بکن ءزہگ ءرا بواریں۔ مولد حیران ءہبکہ بوت، کہ اے چونیں توارے، کسانیں زہگ ءیک رندے پداہے گالوار دراینت نوں مولد ہبکہ بوت، آئی ءبراسان ءگوانک ءجست، کہ بیات کہ شے گوہارچے گشتکا انت۔ ودی بوتنگیں کسانیں زہگ ءپداہے گپ دراینت انت۔

زہگاں وتی ماس ءپان ءپداہے باورال ءسرپد کرت۔ آیائی گس ءآسپ ءایندگہ مال ءساہدار است انت۔ کہ میشانی تہاہمک شپ یکے، دو بیگواہ بوان انت۔ زہگانی تہا یکے ءچارچم انت کہ آئی ءنام "چاکر" ات، آدرائینگ ءلگت مے اے گوہار انسان ناں بلکنہ جن ءدیو ءبوت کنت۔ پلئے گس ءمردماں، پچ وڑا اے گپ نہ من انت۔ (داد، 2012)

اے کسہ ءندر ءخیر و شیر ءنمائندگ ہمانت۔ البت کسہ ءلوز ءکارستانی جاورالانی تہاکے پرک ءدرک گندگ ءکیت۔ پلئے خیر ءکارست ہما قدرتی بچک کہ آئی ءچم چہ دو ءزیات انت۔ ءشر ءکارست ڈائن کہ ہے کہول ءندر ءیک مردے ءجہت ءہوار بیت۔ اگاں کہ اے کسہ ءندر ءڈائن یا جاتوگ ءتہا پترگ یک فطری کارستے۔ پلئے آئی ءکردار نگاری ءحাত্রا آئی ءوتارار کہیں ءحাত্রا یک غیر فطری سنج ءلا لقی یے پیش داشتگ۔ بزائ و ہدے چہ پیسر شعور ءسرپدی، نطق و کلام ءسنج گشے فطری راہ ءراہ بند ءتران ءباوست کنگ ءحাত্রا

کم چہ کم دو سال ءچہ زیات درکار بیت۔ وہدیکہ غیر فطری وڑءدروشم یک ءدوماہ ءندرءگپ جنگ ءسبج ءدرشانی ءکت۔

ہے کسہ مارا بلوچی گیدی کسہانی مستریں ءجو انتریں کتاب ”بادشاہ حد اوند وت ات“ ہے نام ءدست کپیت۔ اے گپ دلگوش ءارزشت کرزیت کہ اے کتاب بلوچی ءگیدی کسہانی مستریں ءنوک تریں کتاب زانگ بیت۔

"یک مردے است ات، آئی ءیک زالے ات، ءئی ءہپت زہگ اتنت، کہ ایشانی تہاشش بچک ءیک جنکے ات۔ شریں سبج ءنام ”چاکر“ ات کہ آئی ءچارچم اتنت۔ گوہارچہ کلاں کسترات کہ اے وہداں گوانزگ ءآت آیانی ماس ءہیل ءعادت ہمیش ات کہ آئی ءکسہاں شیر ذشت انت ءرکیں ایں جاہے ءایر کرت انت۔ بلئے جنکلیں زہگ ءودی بو نگاچے ہے شیر کہ ایر کنگ بوگنت کہ سہب ءدراہیں زہگانی وراک انت۔ بلئے شپ ہے نوک ودی بوگلیں چہ گوانزگ ءایر اتک ءدراہیں شیر چٹ انت ءگون بے ترک ءتواری ءپداشت وتی گوانزگ ءتہا وپت۔ اے نیمگ ءماس حیران ءہمکہ ننت کہ اے شیر گار بوتنت، ایشان ءکے نوش جان کت، دومی روچہ ءماس ءدراہیں زہگاں ءترس ءہیم دات بلئے دراہیں زہگاں ہے گشت کہ شیرمانہ وارنگ انت۔ چاکر ءوہدے دیست کہ ماس ہمک روچ شیراں دوشیت ءایر کنت، کہ ہے شیر پے درستانی حاترا انت، مئے تہا کیے ہے شیراں پلکیت۔ بلئے کس اے گپ ءمنگ ءحاترا تیار ہم نہ انت۔ آئی ءہے فیصلہ کرت کہ آلم ءاے ذزء درگیجیت“۔ (رگام، 2015)

ہے درگت ءچاکر ءدراہیں شپ آگہی ءتہا گوانزینت ءوتی ہے قول ءسوب مند بوت، کہ اے دز آئی ءکستریں گوہار انت، ہمک شپ کہ دراہیں مردم سرءپہ واب ءدینت، گڑا ہے گوہارچہ وتی گوانزگ ءایر کپیت ءدراہیں شیراں گلاٹیت۔

ہے ٹپ ۽ سوب ۽ جنکیں زہگ گوانزگ ۽ تہاگریت، ۽ چاکر ۽ ہے پدر کرت کہ در اصل ۽ ہمیش
انت۔ بلئے کھول ۽ ایندگہ مردماں چاکر ۽ ہے گپ ۽ پچ وڑ ۽ منگ ۽ حاتر اتیار نہ انتت، ۽ زہگ ۽ رابے گناہ ۽ بے
قصور قرار دات۔ کسہ ۽ تہا دی مٹر ۽ ہے جنکیں زہگ یک جن یا ڈائن ۽ جوڑ بیت ۽ لوگ ۽ ایندگہ دراہیں
مردماں پلکیت۔ بلئے چاکر پیسر ۽ چہ گس ۽ در کپیت۔ ہے حاتر آچہ اے جنجال ۽ رکیت۔ رند ۽ پدا ہے جن
بزاں ڈائن ۽ کوش بزاں و لگوج کنگ ۽ حاتر ادست ۽ پدا جنت، رند ۽ ہمیشی ۽ کنگ ۽ سوب مند بیت۔

گڈی تران:

بلوچی گیدی کسہانی تہا "چاکر چارچم" ۽ کسہ باز نامد ار انت۔ چشکہ بلوچ سر ڈگار یک حسابے ۽ انچو پراہ
۽ شاہیگان انت کہ بلوچی گشوکانی آبادی ۽ حد ۽ حویل انت، ہے حساب ۽ اے ہند ۽ دمگاں بازیں راج، دودمان ۽
زبانانی اثرات است انت۔ تیاب گوری ہند ۽ دمگانی دودمان ۽ سر ایرانی ۽ فارسی دودمان، دود ۽ ریدگ ۽ زبانی
۽ اثرات، رخشانی گالوار ۽ سر افغانستان ۽ دودمان، دود ۽ ریدگ ۽ زبانی، وہدیکہ رودراتکی یارندی گالوار ۽ سرا
پنجاب ۽ پنجابی ۽ ہواری ۽ سندھی دودمان، دود ۽ ریدگ ۽ زبانی ۽ اثرات گندگ بنت، کہ اے چہ ہندی دودمان
۽ سک باز نیک ۽ اثر مند انت۔ چہ ایشی ابید پدا ہم اے گپ منگ ۽ ارزشت کرزیت کہ اے کسہ ماں بلوچی
گیدی لبزانک ۽ مہلونک ۽ اندر ۽ باز مشہور ۽ نامد ار انت۔ اے کسہ ۽ اندر ۽ چاکر ۽ کارست کہ ہے کھول ۽ یک
نفرے، وتی دوئیں چماں چہ گیشی ۽ سوب ۽ وت ہم قدرت ۽ کار سازی ۽ یک کارستے بلئے آوتی کساننی ۽ ورنائی ۽
روچاں چہ اے غیر فطری چماں ابید کسہ ۽ تہا فطری نشان دیگ بیت۔ وہدیکہ ہے کسانیں جنک زہگ ۽
بارواکسہ ۽ ساچشت کار ۽ مکئیں کسان دلی (تعصب) ۽ درشانی کرتگ کہ ظاہر ۽ پدر ۽ زہگ ۽ تہا چشیں غیر
فطری دروشم گندگ نہ بوتگ ات۔ بلئے کسہ ۽ ہے بہر ۽ چہ پیسر ۽ غیر فطری مہلونکے پدر کنگ ۽ حاتر اجاگئے

آئی ءرادو سیر شیر، دو سیر شکر ءدو سیر حلوہ وارینگ بیت، جاگئے اسپ ءدراہیں مال ءساہدراں وارت ءجاہے
 ءہر ششیں براسانی شیر ءبہراں شپ ءچہ وتی گوانزگ ءپادکیت ءوارت۔ آبیچارگ اے دراہیں غیر فطری
 کاراں ہماوہداں کنت کہ آہے وہداں ماں گوانزگ ءانت ءہے بامر دچاکر گوں وتی چاریں چماں کہ ودی
 بیت ایٹی ءراہچ جاگہ حیرانگی ءایکئی ءدروشم ءپیش دارگ نہ بیت۔ آئی ءگیشین دوئیں چمان ءہماوہداں غیر
 فطری زانگ بیت کہ ایک فطری دروشم ءزہگے ءراجن یاڈائن پدر کنت۔ البت چاکر ءہماجن ءابید کہول ء
 ایندگہ دراہیں دمانی کارست فطری پیش دارگ بوتگ انت کہ آچاکر ءشون داری ءابید ہم چہ جنکیں زہگ
 ءدور بوتگ نہ لوٹ بلکنہ چہ آئی ءوتی مہر ءدوستی ءدرشانی پدر کرت۔ حالانکہ ڈنیٹرنامی، بہر ءہماجن یا جاتوگ
 کہ زہگ ءدروشم ءپدر بیت، ہے زال ءچے نہ بیت۔ مروچی چاگرد ءسراہم اے کسہ ء اثر تاڈیہی ءکوچگی
 ہند ءدماں دیست بوت کن انت کہ غیر فطری رنگ ءدروشم ءزہگانی بارو غیر فطری مہلو تک گنگ ءگمان
 ہم کنگ بیت۔ پداہم گنجے کہ مروچیگیں دور ءنوبت ءزہگانی ہنچو غیر فطری بہ بنت۔ آبلد ءدیہ جوڑ نہ بنت
 ءوتی کہول ءردماں نہ پلکنت۔ یا کہ بوت کنت ہے کسہ ءعلامتی کارستانی وسیلہ ءاے کلوه دیگ بوتگ کہ چہ
 کسانئی ءضدی، کینگ دار ءغیر فطری دروشم ءرنگ ءزہگ عاقبت ءوتی کہول ءتباہی ءبربادی ءسازو سامان جوڑ
 بوت کن انت۔

شوندات:

- بلوچ، ڈ۔ز۔ (2007)، بلوچی ادب میں تنقید نگاری۔ کوئٹہ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ
- مری، م۔خ۔ (1971)۔ گیدی قصہ ششم۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی
- مینگل، ع۔خ۔ (1973)۔ چاکر چارچم۔ گیدی قصہ ہفتم۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی
- داد، ا۔ا۔ (2012)۔ چاکر چارچم، قصہ ہلاس نہ بیت، کوئٹہ۔ جامعہ بلوچستان
- رگام، ش۔ (2015)۔ بادشاہ حد اوندوت آت، (چاکر چارچم)۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی